

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 130 2009

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2010 och för recensioner 1 september 2010.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck, i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-27-8

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2010

Miscellanea

En besynnerlig bibliotekarie.

Prosafragment av Viktor Rydberg

Inledning

Viktor Rydberg (1828–1895) var länge en högt skattad författare. Hans dikter och romaner trycktes under första halvan av 1900-talet i ett flertal upplagor. Mellan 1918 och 1960 försvarades åtta akademiska avhandlingar om Rydbergs verk. Viljan att skriva en författarskapets historia innebar också att de minsta fragment, ungdomsskrifter och dagboksanteckningar plockades fram ur arkiven och offentliggjordes. I den av Karl Warburg utgivna serien *Skrifter* (1896–1899) inkluderades både ”romanfragment” och ”strödda anteckningar”.¹ Under den första av dessa rubriker återfinns – utöver den aldrig avslutade och delvis självbiografiska tendensromanen *Benoni Strand* – prosastycket ”Stenmänniskan. Arabesk”, som Warburg har sökt rekonstruera med utgångspunkt i ett antal lösa papper och korrekturremsor från 1850-talets sista år.² ”Stenmänniskan” kan kopplas samman med andra utkast – troligen från samma period – tack vare en handskrivna förteckning över planerade arbeten. Denna förteckning har nedtecknats på en långsmal, turkos pappersremsa med bruna smutsfläckar som finns bevarad i Kungliga bibliotekets Rydbergssamling (KB:L40:28).³ Under överskriften ”Moln. Orimmade och rimmade fantasier af Victor Rydberg” har författaren nedtecknat följande lista:

- I. Äfventyr med min skugga.
- II. En fornromersk tidningsskrifvare
- III. Cingoalla.
- IV. Renjägaren och jittedottern.
- V. Fyrtornet.
- VI. Pierino Corsi. [”Stenmänniskan”]
- VII. Dikter, upplästa af en besynnerlig poet för en besynnerlig bibliotekarie.
- VIII. Bödelns dotter

Samtliga poster kommenteras av Warburg. ”En fornromersk tidningsskrifvare” samt de fragmentariska manuskripten till ”Äfventyr med min skugga”, ”Fyrtornet” och ”Pierino Corsi” (varav de tre senare finns bevarade i KB:L40:28) refereras och citeras i varierande grad. ”Cingoalla” utgavs i december 1857 med titeln ”Singoalla. Romantisk Sagodigt”.⁴ En norsk saga med titeln ”Renjägaren och jattedottern” publicerades i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* den 18 december 1858, som en del i reseberättelsen ”En vandring i Norge”.⁵ Till ”Bödelns dotter” finns inga bevarade utkast, men ett kortfattat koncept i KB:L40:28 antyder att det rör sig om ett första embryo till den först 1891 publicerade romanen *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden*.

Karl Warburgs biografi är fortfarande grundläggande för Rydbergsstudiet. Han var personligt bekant med författaren och hans kommentarer är initierade och uppslagsrika. Biografin bevarar också en samtida läsares reaktioner och har därmed ett viktigt bestående värde. Ändå finns det anledning att granska Warburgs arbetsmetoder och resultat. Hans renskrifter av, och citat ur, fragmenten i serien ”Moln” är inte fullständiga, och i den mån de troget följer texten redovisar de sällan eller aldrig några varianter. Dessutom har Warburg lämnat ett av fragmenten i stort sett utan kommentarer. Om posten VII. på listan över planerade arbeten – ”Dikter, upplästa av en besynnerlig poet för en besynnerlig bibliotekarie” – säger han endast att de omtalade dikterna torde ”delvis sammanfalla med de 1863 i [kalendern] Flora meddelade *Strandvrak* af Robinson Crusoe”,⁶ och att det prosafragment som föreligger bland utkastet varit ”afsedt som inledning”.⁷ Presentationen av den besynnerlige bibliotekarien (bevarad i KB:s Rydbergssamling som nummer L40:28:4) är dock förhållandevis utförlig och förtjänar att läsas i befintligt skick.

Ett försök att datera detta prosafragment, prydligt nedskrivet på ett gråblått folioark, kan utgå från handskriftens materiella egenskaper. Formatet är unikt i KB:L40:28, i vilket flera papperstyper finns representerade. Papprets nyans uppvisar däremot vissa likheter med en av de vanligast förekommande typerna: långsmala, turkosa korrekturremsor. Exakt samma nyans förekommer dock i endast ett fall, på ett av arken i KB:L40:28:2, som innehåller utkastet till den filosofiska novellen ”Äfventyr med min skugga”. Detta ark är i litet oktavformat, men dess högra och nedre kant bär märken som tyder på att det avskilts från ett större stycke papper. I L40:28:2 finns också en remsa av den långsmala, turkosa typen. Det tycks alltså som att Rydberg under samma period använt sig av de blågrå folioarken och de långsmala, turkosa remsorna.

Även om det finns visst fog för påståendet att fragmentet om bibliotekarien tillkommit ungefär samtidigt som ”Äfventyr med min skugga” är det fortfarande vanskligt att göra en exakt datering. Några slutsatser kan dock dras med ledning av fakta om Rydbergs verksamhet under 1850-talets sista år. Sommaren 1858 besökte han Norge där skolmästaren Hans Hansen berättade sagan om renjägaren och jattedottern (post IV.

i listan ovan).⁸ Det går inte att med säkerhet säga att detta var första gången som Rydberg stiftade bekantskap med berättelsen, men om så var fallet kan listan över ”rimmade och orimmade fantasier” ha tillkommit tidigast under sensommaren 1858.

Det är förstås fullt möjligt att flera av berättelserna då redan förelåg som utkast, vilket bevisligen var fallet med ”Cingoalla”.⁹ Samma sak torde gälla om bibliotekariefragmentet, som bör ha tillkommit allra senast i december 1857. Det är nämligen osannolikt att Rydberg skulle ha påbörjat en berättelse som uppvisar så stora likheter med ”Singoalla” (se nedan), då ”sagodigten” redan förelåg i tryckt form. Svårare är att fastställa den första möjliga tidpunkten för bibliotekariefragmentets tillkomst. Om vi godtar Warburgs tes,¹⁰ att de ”besynnerliga dikterna” är mer eller mindre identiska med de som senare publicerades i *Flora*, finns det dock anledning att misstänka att prosafragmentet inte tillkommit tidigare än 1857, eftersom de tidigaste kända versionerna av ett par av dessa dikter härrör från åren 1857 och 1858. ”Korsaren” fick sin slutgiltiga form under våren 1857 och trycktes som en del av följetongen *Fribytaren på Östersjön*. ”Till ödet” ingår i manuskriptet till ”Pierino Corsi”, en berättelse som enligt Warburg påbörjades som följetong åt *Aftonbladet* i maj 1858.¹¹

Även om något exakt datum aldrig kan fastställas finns det alltså uppgifter som pekar mot att fragmentet om bibliotekarien har tillkommit under en av de mest intensiva faserna i Rydbergs författarkarriär. Det var under de sista åren av 1850-talet som han lade grunden för sitt rykte utanför Göteborg; det som slutligen skulle resultera i en social upphöjelse, hedersdoktorat i Uppsala och medlemskap i Svenska akademien.

Det finns, som tidigare nämnts, vissa likheter mellan fragmentet om bibliotekarien och ”Singoalla”. Främst gäller detta berättelsens spelplats. Biblioteket befinner sig på ”ett gammalt slott”, i sin tur beläget på en holme i en insjö. På sjöns stränder växer tall- och granskog. Regnet faller medan bibliotekarien nedtecknar sin berättelse. Den första versionen av ”Singoalla” (det skulle sedermera bli ytterligare tre, först publicerade 1865, 1876 och 1894) inleds med följande miljöbeskrivning:

På en holme i en af Smålands insjöar låg i fordna tider ett slott, som tillhörde en gren af den mäktiga släkten Månesköld. Det var väl endast af trä, men förtjente dock att heta slott, ty det var en stor tornprydd byggning, konstmässigt uppförd af väldigt eketimmer och medelst en fallbrygga förenad med fasta landet. Rundtomkring sjön speglade sig stupande granitbranter i dess stilla drömmande böljor, och öfver klipporna susade åldriga furor.¹²

Presentationen av ”Singoallas” huvudpersoner sker därefter i en iterativ beskrivning av pater Henriks många besök på slottet:

Var det då en höstafton, och insjöns vågor brusade kring ön, hvarpå slottet var beläget, och vinden tjöt i barrskogen, och regnet föll i strida strömmar på slottets spetsiga tak; då tändes en väldigt brasa uti spiseln i den stora salen [...].¹³

Ett slott på en holme i en insjö omgiven av barrskog, vars invånare söker skydd undan regn och kyla: motivet återkommer i nästan exakt samma form i fragmentet. Slottet på holmen i sjön förekommer också i författarens sista roman, *Vapensmeden*, där befästningen Slatteborg är belägen på ”en med landbacken genom en bro förenad holme, öfver hvars vallar några tak skymtade”.¹⁴

Flera forskare har kommenterat Rydbergs fascination för denna romantiska miljö. Axel Forsström menar att ”Singoallas” spelplats är tecknad efter minnet av trakterna kring Bergs herrgård i Kronoberg, där Rydberg tjänstgjorde som informator under åren 1846–1847:

I första kapitlet i Singoalla har Rydberg skildrat denna bygd. Det är nämligen till denna trakt som han tänkt sig händelserna i Singoalla förlagda. På Slättö i Bergsjön, där en ’jungfru Anna’ en gång skall ha haft sitt slott, tänkte han sig släkten Måneskölds slott Ekö. Då Rydberg talar om stenfoten till det forna klostret [...] har han väl tänkt på ruinen av den gamla kyrkan och omdiktat den till ett kloster. I den sjuttonårige Erland har han tecknat ett idealiserat porträtt av sig själv vid den tid då han var informator på Berg[...].¹⁵

Något bibliotek finns inte på Ekö slott, men väl i det närbelägna klostret. I detta ”bokrum” undervisas Erland av pater Henrik. Rummet har ”hvälfdt tak och ett enda fönster, högt, spetsbågigt, bestående af små blyinfattade rutor, starkt brända af solen”.¹⁶ På den nionde raden i fragmentet om bibliotekarien talar Rydberg i liknande ordalag om slottsbibliotekets fönster ”med dess många små blyinfattade rutor”. Strax efteråt har han dock valt att stryka över denna detalj. Kombinationen av bibliotek, fönster och regn kvarstår dock, och återfinns även i ”Singoalla”. I det första kapitlet av ”sagodigtens” senare avdelning överraskas riddar Erland av ett häftigt åskväder och söker skydd i klostret. Dyster till sinnes pekar han där mot fönstret och säger till pater Henrik: ”se dessa droppar, som falla mot rutorna och glida, förenade till strömmar, allt längre ned”. Detta motsvaras i fragmentet av bibliotekariens beskrivning av regnet som ”slår trumhvirflar på plattaket öfver mig och på det hvälfda fönstret framför mig, samt bildar riktiga vattenfall från de rostiga rännorna ned på slottsgården”.

Den avgörande skillnaden mellan ”Singoalla” och bibliotekariefragmentet är att det senare utspelar sig i samtiden eller i det nära förflutna. Slottet har blivit ”gammalt”, och bibliotekarien fyller sina hyllor med modern underhållningslitteratur. Att August Lafontaines (1758–1831) romaner omtalas som ”nya” är på sätt och vis märkligt. Vid slutet av 1850-talet var den tyske äventyrsförfattarens storhetstid sedan länge förbi. Det var vid ingången till 1800-talet som han, enligt Margareta Björkman, var ”romanförfatta-

ren på modet, läst och efterfrågad som ingen annan”.¹⁷ Under sin livstid producerade Lafontaine närmare 200 volymer, varav 71 översattes till svenska.¹⁸ Förekomsten av Lafontaines romaner i tidens lånbibliotek var enligt Björkman ”överväldigande”; ”[o]fta kom dessa böcker senare att identifieras helt med lånbibliotekens repertoar, så att de har fått stå för begreppet lånbiblioteksroman, vilket fick en starkt negativ klang”.¹⁹

Utgivandet av Lafontaines sentimentala familjeromaner, med deras ofta adelsfientliga retorik, sammanfaller historiskt med ”en period som skulle kunna betecknas som ett första genombrott för en nöjeskultur”.²⁰ Lafontaines berättelser kritiserades av de unga romantikerna; Lorenzo Hammarsköld talar i *Svenska vitterheten* om ”slappt hopkastade Romaner”, Per Daniel Amadeus Atterbom i *Phosphoros* om ”den Lafontaine’ska bokfabriken”.²¹

På grund av sin stora dominans på bokmarknaden kom Lafontaines romaner att spela en viktig roll i utvecklingen av en svensk romankonst, trots romantikernas kritik. Björkman sammanfattar:

[N]ågra decennier senare skulle det visa sig att den gren med berättande prosa som romantikerna ansträngt sig för att såga av i själva verket hade växt till sig så att den t.o.m. kunde grönska i den inhemska magra myllan. Fredrika Bremer, Sophie von Knorring, Emilie Flygare-Carlén hade knappast kunnat lägga grunden till den svenska prosaberättelsen och romanen om de inte själva hade rört sig utanför romantikernas begränsade kanon.²²

Rydbergs namn hade här med all rätt kunnat nämnas i samband med Bremers, von Knorrings och Flygare-Carléns. Till Rydbergs ungdomsläsning, påpekar Forsström, hörde ”August Lafontaines sentimentala eller för att tala med Warburg sliskiga romaner”.²³ Men varför omtalas dessa romaner som ”nya” om fragmentet, vilket är ett rimligt antagande, nedtecknades så sent som under 1850-talets sista år? En möjlighet är att händelserna i fragmentet utspelar sig några decennier tidigare – detta vore dock olikt Rydberg, som annars uppehåller sig antingen i samtiden eller i den avlägsna historien. En betydligt rimligare läsning är att det här är fråga om en aspekt av bibliotekariens ”besynnerlighet”; på grund av sin isolerade hemvist i det avlägset belägna slottet har han helt enkelt bristande kunskap om den samtida litteraturen.

Referenser till annan litteratur i ett skönlitterärt verk kan bidra till belysningen av författarens självbild och tänkta publik. I fallet med den besynnerlige bibliotekarien inskränker sig dessa intertexter till två sfärer: de latinska verk som i Rydbergs samtid användes i det svenska utbildningsväsendet,²⁴ och en bred underhållningslitteratur som nedvärderats av phosphoristerna. Mot bakgrund av den övriga texten ligger det nära till hands att uppfatta dessa referenser som en mild satir riktad mot berättelsens halvbildade huvudperson. Bibliotekarien, som anser det anmärkningsvärt att regn

endast faller från en molnig himmel, och som (i en senare struken passage) hoppas nå odödlighet genom sina iakttagelser av ett närboende ugglepar, besitter helt enkelt en bildning som motsvarar en genomsnittlig gymnasists – en begränsning som en tänkt läsare förväntas avslöja. Det ligger nära till hands att misstänka att det är denna egenskap som åsyftas då berättelsens huvudperson kallas ”besynnerlig”. Detta förhållande ökar läsarens nyfikenhet inför den okände och likaledes besynnerlige poetens uppträdande. Skulle denne okände diktare uppläsa Rydbergs egenhändigt skrivna dikter? Skulle också hans besynnerlighet bestå i bristande bildning och skulle denna egenskap i så fall fungera som ursäkt för den självkritiske Rydberg?²⁵ Dessa frågor kan inte besvaras och fragmentet framstår alltjämt som ett gåtfullt experiment. Texten är bångstyrig, med skiftande nyanser och sympatier, men ändå anmärkningsvärt fullständig. Den är helt enkelt besynnerlig.

Etableringsprinciper

Viktor Rydbergs handstil är tydlig och erbjuder få problem. De få ändringarna är, att döma av pikturen och bläckets kvalitet, gjorda omedelbart eller i direkt anslutning till det första nedtecknandet. Också ändringarnas karaktär stödjer denna tes. Det rör sig i huvudsak om påbörjade ord som strukits och ersatts med nya på raden (s. k. ”Sofort-korrekturen”).

Ett fåtal ingrepp har gjorts under etableringen av handskriftstexten. Dessa är uteslutande av typografisk art. I den etablerade texten används vanligt parentestecken medan Rydberg använder hakparenteser. I handskriften är samtliga latinska namn och titlar (såväl verktitlar – *Somnium Scipionis* – som deltitlar – ”Atticus”) understrukna. De understrukna orden står här – enligt praxis för textkritisk utgivning – i kursiv stil.²⁶ Även det latinska författarnamnet Cornelius Nepos (som i handskriften används som metonymi för Nepos verk) har kursiverats. Den svenskspråkiga titeln ”Luftseglarne eller det bortauktionerade barnet” kvarstår dock, liksom i originalet, inom citattecken.

Samtliga anteckningar som ej är av Rydbergs hand har uteslutits. Dessa består av överskriften ”Novellfragment. Dikter upplästa af en besynnerlig poet för en besynnerlig bibliotekarie (Se Warburg, Viktor Rydberg, D. 1, s. 385, 381)” och katalogsignum ”28:4” i folioarkets nedre högra hörn. Överskriften har ersatts av en titel (inom hakparentes) som konstruerats med utgångspunkt i ”Moln”-listans lydelse. Under handskriftens sista rad har Rydberg dragit tre längre tankstreck, vilka indikerar att han ansåg texten avslutad. Dessa kvarstår i den etablerade versionen.

Andreas Hedberg

[En besynnerlig bibliotekarie]

Jag är bibliotekarie hos en man, som sällan eller aldrig läser något. Biblioteket befinner sig tillika med mig på ett gammalt slott, hvars egare ej på många år besökt det. Slottet är beläget på en holme, holmen i en insjö, på hvars stränder vexer tall- och granskog. Jag har gjort den iakttagelse, att himmelen, som hvälfver sig öfver denna insjö, är vackert blå vid klart väder, men att det aldrig regnar här, utan att samma himmel någonstades är mulen. Jag anför ej detta såsom ett bevis på min iakttagelseförmåga; men tillfället låg nära att göra denna anmärkning, emedan jag påminner mig, att det i morse var vackert väder, medan nu mot aftonen regnet slår trumhvirflar på plattaket öfver mig och på det hvälfda fönstret framför mig, samt bildar riktiga vattenfall från de rostiga rännorna ned på slottsgården. Jöns, som med sin hustru Annika är den ende lefvande varelsen här på slottet, jag sjelf, katten, råttorna, spindlarne, malen, kajorna och ugg-lorna oberäknade – Jöns eller Annika måtte nyss tändt en duktig brasa eller torrvedssticka i sin kammare, ty ett klart, men ostadigt ljus skönjes genom dess fönster. Och som det nu verkligen börjar blifva mörkt – ack de långa trefliga otrefliga höstqvällarne! – så tänder jag också nu min lampa.

Jag är gammal karl. Ännu är jag likväl icke skallig, utan har tvärtom ett mycket rikt, något rödbrunt hår, som jag kanske får bära med mig i grafven. Min vanliga dräkt består af gula tofflor och en nattrock i brun färgton med mörka fjäderlika skuggningar på. Jag nyttjar glasögon, hvars glas äro kretsrunna och kanske större än de behöfde vara. I tornet, som reser sig gent emot mitt fönster, bor ett ugglepar, hvars lefnadsätt jag i många år har iakttagit, och när jag ser dessa lyckliga makar, hvilket oftast händer i skymningen, suckar jag någon gång öfver mitt eget ungarlsstånd. För öfrigt odlar jag potatis, radiser och gräslök i en täppa bakom vestra tornet åt sjön till, fiskar, när det så faller mig in, rudor i dammen eller aborrar i sjön; dammar af mina böcker, som till största delen bestå af romaner (jag har till och med så nya som August Lafontaines); läser ibland *Somnium Scipionis*, *Phedri Fabula* och *Atticus* i *Cornelius Nepos*, för att icke glömma min latin; brygger, två gånger i veckan om sommaren, tre i veckan om våren och vintern, som sju gånger i veckan om hösten, en smaklig toddy, som jag i brist på sällskap utdricker ensam, samt lefver nöjd och belåten på min bibliotekarielön af runda 100 rdr om året, hvaraf hälften lemnas till Jöns och Annika som betalning för maten.

Detta har jag nu upptecknat i min dagbok, på det man efter min död må veta hvem dagboks författaren är, huru han lefvat och verkat.

Det är kallt och ruskigt i afton. Jag vill svepa nattrocken bättre om mig och koka vatten till min toddy. Till läsning i qväll på sängen väljer jag "Luftseglarne eller det bortauktionerade barnet". Jag förmodar, att Annika snart kommer med qvällsmaten.

— — —

Interna varianter

<i>Hs. r.</i>	Här r.
8	på [det] <i>tillagt</i>
9	<i>efter</i> fönstret <i>str.</i> med dess många små blyinfattade rutor
11	<i>efter</i> slottet <i>str.</i> oberäknadt mig
12	och ugglorna <i>tillagt</i>
18	<i>efter</i> gula <i>str.</i> natto [påbörjat f indikerar ”nattofflor”] <i>efter</i> tofflor <i>str.</i> <i>kommatecken</i> <i>efter</i> mörka <i>str.</i> teckn [teckningar]
20	<i>efter</i> sig <i>str.</i> <i>oläsl.</i>
21 f	<i>efter</i> iakttagit <i>str.</i> , och med (iakttagelserna skola insändas till vetenskapsakademien, hvaraf jag hoppas ett odödligt namn)
22	dessa lyckliga makar <i>ä. fr.</i> detta lyckliga par
31	betalning <i>ä. fr.</i> ersättning
35	i qväll <i>tillagt</i>

Kommentarer och ordförklaringar

<i>Hs. r.</i>	Här r.
3 f	Slottet är beläget [...] granskog – jfr Rydberg, 1941, s. 5
9 f	med dess många [...] slottsgården – jfr Rydberg, 1941, s. 15 och 65
24	radiser – äldre form av rädisor
25	rudor – pl. av ruda (<i>Carassius carassius</i>), art i familjen karpfiskar. Rudor släpptes förr ofta i dammar och källor för att hålla vattnet rent och fritt från mygglarver. aborrar – äldre stavning av abborrar
26	August Lafontaine – tysk romanförfattare (1758–1831). I <i>Nordisk Familjebok</i> skriver G. R. G:son Berg att Lafontaines verk präglas av idealiseringen av oskulden och den borgerliga husfriden ”i frasrika deklamationer”. Också ”känslösamt vällustiga målningar” lyfts fram som typiska för den tyske författaren, som sammanfattningsvis får ett negativt omdöme: ”Trots det enformiga och fadda i författarens maner vardt han ytterst populär genom sin ohejdade svada och den kälkborgerliga uppfattningen.” ²⁷
27	Somnium Scipionis – ”Scipios dröm”, uppsats av Marcus Tullius Cicero (f. 106 f. Kr) (i det delvis bevarade filosofiska arbetet <i>De</i>

republica), i vilken återberättas en fiktiv drömsyn, tillskriven den romerske generalen Scipio Aemelianus. I uppsatsen betonar Cicero den romerska soldatens plikter, men också det romerska rikets obetydlighet i universum.

Phædri Fabula – Phædri (gen. av Phædrus, äv. stavat Faidros (gr.) eller Fædrus) fabler. Phædrus var en romersk fabeldiktare, inspirerad av Aisopos (lat. Aesopus) och verksam under 20- 30- och 40-talen e. Kr.

Atticus i Cornelius Nepos – Cornelios Nepos (cirka 100–25 f. Kr.) var en romersk författare. Levnadsteckningen över Titus Pomponius Atticus (romersk historiker, 109–32 f. Kr.) återfinns i den delvis bevarade *De viris illustribus*. H. R. Törnebladh skriver i *Nordisk Familjebok*: ”C. röjer föga historisk kritik, och hans framställningssätt har åtskilliga svagheter. Språket är dock enkelt och naturligt, till följd hvaraf lefnadsbeskrivningarna blifvit en mycket använd skolbok.”²⁸

30 **rdr** – förkortning av riksdaler

34 **ruskigt** – dåligt (om väder) snarare än skrämmande, jfr inledningsraden i Rydbergs debutroman *Wampyren* (1848), där ordet har samma betydelse: ”Det var en mörk och för Roms himmel ovanligt ruskig natt.”²⁹

35 **”Luftseglarne eller det bortauktionerade barnet”** – *Luftseglarne, eller det bortauktionerade Barnet* roman av August Lafontaine i svensk övers., del 1–3, Upsala, Karlstad, Vesterås och Örebro, 1821 (något tyskt original har ej kunnat identifieras). Berättelsen recenserades anonymt i *Swensk Literatur-Tidning*.³⁰ Recensenten uttalar sig negativt om Lafontaines författarskap, men försiktigt positivt om den aktuella romanen: ”Man måste göra rättwisa åt Författarens bemödande, hwilken annars med föga fantasi begåfwad dock nu, sedan han förut redan tyckes hafwa uttömt alla uppfinningar, äntligen med sina läsare upphäfwet sig öfwer molnen.” Berättelsens huvudmotiv – den ljuva kärleken som tillfälligtvis hindras av ”adelshögmodet” – beskrivs som typiskt för Lafontaine. Men i *Luftseglarne* har detta slitna mönster enligt recensenten givit upphov till ”några wackra situationer [och] en och annan rörande scen, och det är detta som i förening med en bildad, ehuru än slapp än känslospänd stil, skaffat denne Förf:s skrifter lycka hos de läsare, som ej känna något bättre.”

NOTER

- 1 Viktor Rydberg, "Romanfragment", *Skrifter*, 8 (*Sägner, berättelser och skizzer*), Stockholm 1897, s. 145–215 och dens. "Strödda anteckningar. Ur Viktor Rydbergs anteckningsböcker", *Skrifter* 13 (*Varia*), Stockholm 1898, s. 156–164.
- 2 Om *Benoni Strand*, se Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, 1–2, Stockholm 1900, I, s. 353–361.
- 3 En fotografisk kopia av listan (med ett fåtal synliga rättelser) återfinns i Warburg 1900, I, s. 381. Fragmenten diskuteras på s. 380–390. Också Svanberg kommenterar "Moln"-listan, jfr Victor Svanberg, *Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning*, *Skrifter utgivna av litteratursällskapet*, 25, diss. Uppsala, 1923, s. 40–44.
- 4 Så sent som 1865 tycks Rydberg ha umgåtts med tanken på att utge "Singoalla" som en del i en serie berättelser. "Sagodigtens" andra upplaga, som utkom detta år, fick titeln *Dimmor. Fantasier och historier af Victor Rydberg*, 1: *Singoalla*. (Viktor Rydberg, *Dimmor. Fantasier och historier af Victor Rydberg*, 1: *Singoalla*, Göteborg 1865).
- 5 Viktor Rydberg, "En vandring i Norge", i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, 18.11.1858. Rydbergs reseberättelse finns även utgiven i bokform (Viktor Rydberg, *En vandring i Norge*, Bokgåvan 8, Stockholm 1953).
- 6 Warburg 1900, I, s. 382. I *Flora. Toilett-kalender* (Göteborg, 1863) trycktes Rydbergs dikter (s. 103–119) anonymt, under pseudonymen Robinson Crusoe ("Strandvrak. Några spillror hopplockade af Robinson Crusoe", i *Flora. Toilett-kalender*, Göteborg 1863, s. 103–119). En arbetstitel för dessa dikter var "Vissna Knoppar plockade af Robinson Crusoe" (enligt manuskript till "Korsaren", bevarat i KB:L40:19:4). Flera av dem återkom i de senare diktsamlingarna 1882 och 1891. Se härom Warburg 1900, I, s. 457–472.
- 7 Warburg 1900, I, s. 385. Warburgs påstående, att prosafragmentet varit tänkt som en inledning till de dikter som senare publicerades i *Flora*, är svårt att bevisa. I KB:s Rydbergs-samling finns inget koncept till dikterna i *Flora*. Upplysningar saknas också i de få brev (8 st från tiden före 1864 i KB:L40:155) som finns bevarade från den aktuella perioden (trots att de utförliga breven – 7 st – till den forne eleven Rudolf Ström i regel innehåller uppgifter om litterär verksamhet – jfr t.ex. Viktor Rydberg till Rudolf Ström, 15.8.1857). Warburg bör alltså ha grundat sin teori på egna åsikter om Rydbergs skapandeprocess.
- 8 Rydberg 1858. Warburg 1900, I, s. 334 ff.
- 9 Varför namnet här stavas Cingoalla istället för Singoalla förblir oklart. Vore det inte för det faktum att Norgeresan företogs först sommaren 1858 (och att titlarna "Cingoalla" och "Renjägaren och jettedottern" av allt att döma är nedskrivna vid samma tidpunkt) hade det varit rimligare att datera listan till hösten 1857, dvs. innan "Singoalla. Romantisk Sagodigt" fått sin slutgiltiga form. Jfr Svanberg 1923, s. 40 f.
- 10 Warburgs teori förespråkas också av Victor Svanberg. Jfr hans resonemang om bibliotekariefragmentet: "Förmodligen har Rydberg tänkt i denna ram inpassa en samling av sin ungdomslyrik" (Svanberg 1923, s. 42).
- 11 Warburg 1900, I, s. 383 f.
- 12 Viktor Rydberg, "Singoalla. Romantisk Sagodigt af Victor Rydberg", *Viktor Rydbergs*

- Singoalla*, utg. Ingemar Wizelius, 1, Svenska författare utgivna av Svenska vitterhetssamfundet 18, Stockholm 1941, s. 5.
- 13 Rydberg 1941, s. 6.
- 14 Viktor Rydberg, *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden*, Stockholm 1891, s. 267.
- 15 Axel Forsström, Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828–1855, Lund 1960, s. 199 f.
- 16 Rydberg 1941, s. 15.
- 17 Margareta Björkman, *Läsarnas nöje. Kommersiella lånbibliotek i Stockholm 1783–1809*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen 29, diss. Uppsala 1992, s. 366.
- 18 Björkman 1992, s. 367.
- 19 Björkman 1992, s. 371.
- 20 Margareta Björkman, "Utmönstrad underhållning. Exemplet Lafontaine", i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1995:2, s. 55–71, här: s. 57.
- 21 Lorenzo Hammarsköld, *Svenska Vitterheten. Historiskt-Kritiska anteckningar*, 1–2, Stockholm 1819, 2, s. 156 och P. D. A. Atterbom [sign. A.], "Kritik", *Phosphoros. Månadsskrift*, september 1810, s. 165–187, här: s. 187. Jfr Björkman 1995, s. 61 och 64.
- 22 Björkman 1995, s. 66 f.
- 23 Forsström 1960, s. 135. Jfr Warburg 1900, 1, s. 51. Det är anmärkningsvärt att varken Victor Svanberg eller Paul Gemer, i sina annars minutiösa genomgångar av Rydbergs förebilder, nämner August Lafontaine (jfr Paul Gemer, *Viktor Rydbergs ungdomsdiktning*, (diss. Lund) Stockholm 1931).
- 24 Jfr Forsström 1960, s. 74 f., 81, 170 och 184.
- 25 Jfr de rubriker som Rydberg själv satte över sina ungdomsdikter: "Vissna Knoppar" (KB:L40:19:4) och "Strandvrak" (Rydberg, 1863).
- 26 Paula Henrikson, *Textkritisk utgivning. Råd och riktlinjer*, Stockholm 2007, s. 58.
- 27 G. R. G:son Berg, "August Lafontaine", *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, Ny reviderad och rikt illustrerad upplaga, 5, Stockholm, 1906, s. 738 f.
- 28 H. R. Törnebladh, "Cornelius Nepos", *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, Ny reviderad och rikt illustrerad upplaga, 15, Stockholm 1911, s. 796 f.
- 29 Viktor Rydberg, *Wampyren*, *Jönköpingsbladet*, 7 mars–15 juli 1848..
- 30 [Osign.], [recension av August Lafontaine, *Luftseglarne, eller det bortauktionerade Barnet* (1821)], *Swensk Literatur-Tidning*, 1821:26 (Måndagen den 2 juli), sp. 415.

ABSTRACT

Andreas Hedberg, *En besynnerlig bibliotekarie. Prosafragment av Viktor Rydberg. (A peculiar librarian. A prose fragment of Viktor Rydberg.)*

The article presents a hitherto unpublished prose fragment by Swedish author Viktor Rydberg (1828–1895). The fragment, in accordance with Rydberg's notes entitled "En besynnerlig bibliotekarie" ("A Peculiar Librarian"), is here published for the first time, together with a list of variants in the original manuscript, which itself is preserved in the collections of the Royal

Library in Stockholm. Following upon an initial overview of the the fragment's place in Rydberg's production, the setting and theme of the fragment are compared to a contemporary and more famous work by the same writer, the romantic novella *Singoalla. Romantisk Sagodigt*, first published in 1857. Similarities between the two texts are presented in order to cast further light upon the imaginary world of Rydberg during one of his most productive periods as an author. In a concluding discussion, the citings of literary works in the fragment are taken into consideration. The mentioning of the popular German author August Lafontaine's adventure novels is, among other things, used to interpret the fragment's title figure as obsolete and foolish. This is, in fact, his "peculiarity", and the fragment can accordingly be read as a satire.